

จากการศึกษาถึงคุณภาพชีวิตที่แท้จริง

.....ระพี สาคริก

การกล่าวว่า มนุษย์มิใช่เป็นเพียงสิ่งซึ่งมีแต่ร่างกายและชีวิตเท่านั้น หากยังมีจิตใจเป็นสิ่งสำคัญควบคู่กันไปด้วย ยังทำให้เป็นการกล่าวที่สามารถสะท้อนภาพให้เห็นได้กระจ่างชัดถึงความเป็นมนุษย์อย่างครบถ้วนทุกด้านไม่

หากมองโดยถือเอาคุณภาพที่แท้จริงของมนุษย์เป็นสำคัญ น่าจะได้มีการขยายความให้สามารถเห็นรูปลักษณะของภาพรวมได้ชัดเจนและสมบูรณ์ว่า จิตใจเป็นที่มาของเหตุซึ่งบังเกิดจากมนุษย์ ส่วนร่างกายและชีวิตต่างก็เป็นเพียงเครื่องมือในการปฏิบัติเพื่อนำการศึกษาเข้าถึง"การรู้เหตุ" และในอีกทิศทางหนึ่ง ก็สะท้อนผลกลับออกมาสนองความต้องการของสิ่งซึ่งเป็นเงื่อนไขแฝงอยู่ในจิตมนุษย์เอง

เรามักเชื่อกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์ซึ่งประเสริฐแล้วด้วยความคิด เห็นชีวิตและสิ่งอื่นใด ซึ่งก็เป็นความจริง หากเป็นความเชื่อที่เกิดจากการมองภาพด้วยทรรศนะซึ่งเรียกว่า มุ่งไปสู่แต่เพียงทิศทางเดียว และมุ่งออกจากตนเอง อันถือได้ว่าเป็นการมองบนพื้นฐานที่ขาดธรรมะภายในจิตใจ

เนื่องจาก ในอีกทิศทางหนึ่งนั้น สิ่งอื่น ๆ ซึ่งรายล้อมอยู่รอบตัว และมนุษย์พึงจำเป็นต้องสัมผัสภายในบรรยากาศของชีวิตประจำวัน ต่างก็มีพลังซึ่งประเสริฐกว่ามนุษย์ได้ หากบุคคลใดเพิกเฉยกับการมุ่งมองออกจากตนเองไปสู่สิ่งซึ่งอยู่ภายนอก ทำให้เผลอตัวขาดสติ อธิติพลจากสิ่งเหล่านั้นก็จะเข้าครอบงำจิตใจได้ทันทีเช่นกัน

มนุษย์แต่ละคนผู้ถือกำเนิดมา ต่างก็มีร่างกายและชีวิต ทำให้มีความต้องการสิ่งซึ่งอยู่ภายนอก จึงมีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงความคิดและอุปนิสัยใจคอ ด้วยเหตุที่จิตใจมีการได้รับอิทธิพลจากสิ่งภายนอกเข้าไปยึดครองเอาไว้ ก่อให้เกิดความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันไป แม้วามีการสัมผัสกับสิ่งที่อยู่ภายนอกในสิ่งเดียวกัน

มนุษย์มิใช่สิ่งที่เกิดมาควบคู่กันกับธรรมชาติ หากยังมีธรรมชาติเป็นผู้ให้กำเนิดที่แท้จริง ดังนั้นโดยหลักสังขาร ธรรมชาติจึงเป็นแม่ผู้ให้กำเนิดและให้การฝึกอบรมนับแต่ชีวิตมนุษย์ได้มีการก่อกำเนิดมาในอดีต และมีอิทธิพลเข้าถึงส่วนลึกของจิตใจ เพื่อให้มนุษย์เป็นผู้ซึ่งในบุญคุณ และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่ช่วยคุ้มครองปกป้องและทำนุบำรุง ไม่คิดทำลายแต่ตระหนักได้ถึงคุณประโยชน์ที่สนองตอบแก่ชีวิตตนเอง จึงกล่าวได้ว่า ภายในพื้นฐานชีวิตของมนุษย์และธรรมชาติ ควรจะมีการประสานกันและกันไว้อย่างเป็นกระบวนการ ทั้งในด้านนามธรรมและรูปธรรม

จิตใจมนุษย์ผู้รู้คุณค่าของธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้ง บ่อมหมายถึงความเป็นผู้ที่ลุ่มลึกด้วยความคิด และเป็นผู้ซึ่งสูงด้วยภูมิปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกตนเอง โดยนัยสำคัญแล้วก็คือ การเป็นผู้รู้ธรรมะ และเข้าถึงสิ่งซึ่งเป็นเหตุเป็นผลอันแท้จริงนั่นเอง

เนื่องจากธรรมชาติได้มีการพิสูจน์ตนเองมาแล้วจากความเป็นจริงเป็นเวลานานนับหมื่น ๆ ปีว่า หากกฎธรรมชาติเป็นสิ่งปราศจากเหตุผลที่แท้จริง คงไม่สามารถทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งมนุษย์เอง สามารถก่อกำเนิด และมีความเป็นมาอย่าง เป็นกระบวนการซึ่งมีการสอดคล้องระหว่างกันและกัน และทำให้ดำรงไว้ซึ่งศานติและมีชีวิตชีวาตลอดมาได้จนถึงปัจจุบัน ส่วนการวิฤตที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งเป็นคราว ก็ล้วนเกิดจากมนุษย์ ซึ่งส่งผลสะท้อนทำให้มนุษย์เองได้รับความรู้ไว้เป็นบทเรียน

การที่มนุษย์นำเอาสิ่งต่าง ๆ อันเป็นชิ้นส่วนของธรรมชาติซึ่งมีการอยู่ร่วมกัน มาประชันกันขึ้นเป็นสิ่งสนอง

ความต้องการของมนุษย์เอง หากบุคคลผู้คิดผู้กระทำกร ตกอยู่ในสภาวะที่ขาดการรู้และการคิดอย่างเข้าถึง เหตุและผลอันแท้จริง ย่อมสติ และส่งผลทำลายธรรมชาติซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตตนเองอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว "ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคน จำเป็นต้องมีจิตสำนึกกับผิดชอบต่อการทำนุบำรุงอย่างถือเป็นหน้าที่พื้นฐาน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความมีชีวิตชีวา และเป็นที่พึ่งพาอาศัยแก่มวลมนุษยชาติและสิ่งทั้งหลายได้อย่างสืบทอดตลอดไป"

ในเมื่อจิตใจมนุษย์มีธรรมชาติของแนวโน้ม ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม สิ่งซึ่งมนุษย์ได้มาจากธรรมชาติและนำมาประคองขึ้นเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเองและพรรคพวก ก็มีพลังหวนกลับมาครอบงำมนุษย์เอง แทรกแซงลงไปสู่จิตใจแทนพลังธรรมชาติ ทำให้การรู้ได้อย่างเข้าถึงธรรมะซึ่งทำให้มีการรู้เหตุรู้ผลอันแท้จริงภายในจิตตนเอง อันถือได้ว่าเป็นแก่นแท้ ต้องสูญเสียไป

ด้วยวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีมนุษย์กับธรรมชาติเป็นพื้นฐานร่วมกัน ที่มุ่งไปสู่ทิศทางของการทำลายในเอง มนุษย์ผู้นิยมชมชื่นอยู่กับสิ่งประคอง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์ผู้ตกอยู่ในห่วงแห่งสภาวะของ "การล้มตัว" ย่อมตกเป็นผู้ทำลายธรรมชาติ และส่งผลสะท้อนกลับมาทำลายตนเอง รุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ชีวิตมนุษย์แต่ละคนที่เกิดมา ต่างก็ไม่อาจที่จะปฏิเสธความต้องการในค่านิยมอันเป็นสิ่งปรากฏอยู่ภายนอกตนเองเสียได้ หากผู้ใดปฏิเสธ ก็เท่ากับการปฏิเสธชีวิตและร่างกายของตนเอง

การศึกษา เป็นกระบวนการธรรมชาติที่อยู่บนพื้นฐานของความล้มพันระหว่างจิตใจกับชีวิตและร่างกาย เพื่อการพัฒนาตนเองของมนุษย์แต่ละบุคคล อย่างมีแรงคลาใจให้รู้ได้ถึงบุญคุณของธรรมชาติได้ลึกซึ้งอยู่ในพื้นฐานตนเอง ซึ่งก่อนการเข้าสู่แนวทางนี้ได้ จำเป็นต้องเข้าถึงการรู้ธรรมชาติภายในตนเองให้ได้เสียก่อน เนื่องจากมนุษย์แต่ละคน ต่างก็มีกายและมีชีวิตที่คอยสร้างแนวโน้มให้จิตใจ บังเกิดวิถีความต้องการรูปวัตถุที่อยู่ภายนอก ซึ่งมีพลังผลักดันให้แต่ละคนจ้องกอบโกยสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นนิสัยอยู่เสมอ ๆ

หากสามารถพัฒนาจุดเริ่มอันเป็นพื้นฐานแท้ดังกล่าวแล้วได้ ก็จะมีพลังควบคุมร่างกายและชีวิตให้มีความพอดี และความชอบด้วยเหตุและผล ในการที่จะคิดและกระทำกร เพื่อนำเอาสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ อย่างที่กล่าวกันว่า "มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน" ซึ่งหมายถึงการที่มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ในอัตราส่วนซึ่ง สมดุลกับการเจริญของสิ่งเหล่านั้น และไม่ทำลายกลไกที่ทำให้ธรรมชาติบังเกิดควมมีชีวิตชีวาบนพื้นฐานตนเอง

ดังจะขอยกตัวอย่างเพื่อความเข้าใจคือ การตัดต้นไม้กับการทำลายป่าไม้ มีความลึกซึ้งแตกต่างกัน และในมุมกลับ การปลูกต้นไม้ในบริเวณซึ่งเคยเป็นป่า กับการปลูกป่า ก็มีความลึกซึ้งแตกต่างกันเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีหลัง ซึ่งเป็นการมองลุ่มสะท้อน จะพบได้ว่า การปลูกต้นไม้ที่มนุษย์สามารถกระทำได้ และเป็นเรื่องผิวเผิน ส่วนการปลูกป่า มนุษย์ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากป่าจะสามารถปลูกได้ก็โดยธรรมชาติเท่านั้น และจำเป็นต้องใช้เวลานานเป็นพัน เป็นหมื่นปี เนื่องจากเป็นสิ่งซึ่งมีหลายชีวิต หลายสิ่งหลายอย่างประสานกันและกันอยู่โดยกฎธรรมชาติ และมีการพัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานตนเองอย่างมีชีวิตชีวา และมีอิสระเสรี

หากพิจารณาวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากมนุษย์ในทุกวันนี้ ซึ่งสะท้อนภาพของแนวโน้มที่มุ่ง

นิยมชมชื่นกับสิ่งประดิษฐ์ที่ได้รับการคิดค้นขึ้นมาโดยมนุษย์เอง โดยมีการนำเอาหลักของการเปลี่ยนแปลงในด้าน
รูปวัตถุซึ่งมีการเปลี่ยนจาก"ความใหม่ไปสู่ความเก่า" หรือ "ความทันสมัยไปสู่ความล้าสมัย" มาเป็นพลังแฝง
ไว้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือกอบโกยผลประโยชน์ระหว่างกันและกัน และมีการกอบโกยเอาทรัพยากรซึ่งถือได้ว่า
เป็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของชีวิตธรรมชาติมาป้อนสู่พื้นฐานของระบบการผลิต

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การทำลายชีวิตธรรมชาติ เพื่อเอาวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาไว้ในพื้นฐานตนเองอย่าง เป็น
เอกเทศ เชน เช่น "การฆ่าช้างเอางา"ซึ่งหากมองที่มนุษย์ ก็วินิจฉัยได้ว่า เป็นภาวะของการล้มตัว ทำให้คน
เองตกเป็นผู้ทำลายธรรมชาติ เสมือนทำลายผู้บังเกิดเกล้า และในมุมกลับ ก็คือการมุ่งวิถีไปสู่การทำลายคน
เอง อย่างปราศจากการรู้สึกตัว

หากมองมายังประเทศที่ถูกเรียกว่า"ค้อยพัฒนา" และมองสู่ค้ำานที่เป็นวัตถุ จะพบกับภาพซึ่งทำให้เข้าใจว่า
ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบประเทศที่ได้พัฒนาความเจริญก้าวหน้าไปก่อนแล้ว แต่หากมองสู่ค้ำานซึ่งมีไข่วัตถุ จะได้พบ
กับอีกภาพหนึ่งคือ การกลับตัวจากทิศทางเดิม เพื่อนำไปสู่ค้ำานติสุขซึ่งสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของชีวิตมนุษย์
กับธรรมชาตินั้น ประเทศค้อยพัฒนามีโอกาสอยู่ใกล้มือ อ้อมมากกว่า แต่จะต้องปลดสภาวะของการถูกรวบ
งำทำให้นิยมประเทศซึ่งถืออิทธิพลวัตถุไว้เหนือกว่า ออกให้ไ้เสียก่อน สิ่งนี้ใช่หรือไม่ ที่เรากล่าวกันว่า

สิ่งนี้ใช่หรือไม่ ที่เรามักกล่าวกันว่า ประเทศ หรือชุมชนเล็ก ๆ จะสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันโดย
ไม่ถูกกลืนนั้น จำเป็นต้องถือนโยบาย"เป็นกลาง" ซึ่งหากฟังและคิดกันเพียงผิวเผิน อาจเข้าใจว่า เป็นการ
คบกับประเทศต่าง ๆ ได้ทุกประเทศ แต่หากมองไ้ถึงระดับลึก น่าจะพบว่า เป็นการเข้าถึงภาวะซึ่งปลดเอา
การถูกรวบงำทางวัตถุออกจากตนเอง ซึ่งเป็นบรรทัดฐานแรกของการพัฒนาที่นำไปสู่ค้ำานติสุขที่แท้จริง

ชีวิตมนุษย์แต่ละคนที่เกิดมา ต่างก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธความต้องการทางวัตถุอันเป็นสิ่งอยู่ภายนอกตน
เองเสียได้ และเมื่อค้ำานหนึ่งของชีวิต มีการพัฒนาความเจริญทางวัตถุ ทำให้มีการนำเอาการศึกษาซึ่งเป็นสิ่ง
อยู่ภายในกระแสชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ มาคั่นคิดและกระทำการ"จัดการ" ไม่ว่าจะเป็นการจัดการอย่างเป็น
ทางการโดยตรง หรือ การจัดการสภาพแวดล้อมซึ่งมีผลกระทบต่อการศึกษา หรืออาจเรียกได้ว่า เป็นการจัด
การโดยทางอ้อม ก็ตามที น่าจะเป็นสิ่งซึ่งถือนโยบาย"สร้างคูลซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่จิตใจ เพื่อให้มนุษย์มีการ
หวนทิศทางของความคิด กลับมาพิจารณาตนเองอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัยธรรมชาติในแต่ละคน

หากมองเน้นไปที่การเรียนการสอนวิชาการในด้านเทคโนโลยี ไม่ว่าจะ เป็นเทคโนโลยีในด้านรูปวัตถุหรือ
ในด้านที่เป็นนามธรรมก็ตาม ต่างก็มีลักษณะการเรียนการสอนที่เรียกได้ว่า เป็นรูปแบบการให้โดยตรง หรือ
การให้ค้ำานเดียว การจำแนกแยกแยะรูปแบบของสาระ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของ"ในหรือนอกโรงเรียน" และ
เป็น "มหาวิทยาลัยปิดหรือเปิด" ก็เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้าน"การคิดค้นและการจัดการ" ซึ่งน่าจะมุ่งสู่
เป้าหมาย หากให้ถึงแก่นแท้ ก็คือเป้าหมายเดียวกัน ภายในระดับพื้นฐานที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องมีการระมัด
ระวังอย่างที่สุด ที่จะมิให้มีการนำเอาค้ำานอันเป็นรูปวัตถุเข้ามาเริ่มพลังของการแบ่งแยก มินั้นแล้ว ไม่ว่าจะ
จะมีการคั่นรณแบ่งแยกตรงปลายแขนงอย่างไรก็ตาม เพื่อแก้ปัญหา จะมีแต่การสูญเสียเพิ่มมากขึ้นเรื่อยไป
โดยมิไ้ทำให้ชุมชนได้รับการฟื้นฟูอย่างถึงรากถึงโคน

หัวใจที่แท้จริงของบทความนี้ก็คือ "มนุษย์" ดังนั้น แต่ละประเด็นของสิ่งซึ่งเป็นแง่มุมในการคิด จึงมี "ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์" เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญ การกล่าวที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ธรรมชาติหรือกฎแห่งความจริง ว่าด้วยธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ น่าจะหมายความถึงสิ่งซึ่งเรียกกันว่า "มนุษย์ธรรม" และถือได้ว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษาที่แท้จริง

ผู้ที่ควรได้รับการเรียกได้อย่างภาคภูมิใจว่าเป็น "นักการศึกษาที่แท้จริง" จึงน่าจะได้แก่ผู้ซึ่งมีมนุษย์ธรรมอยู่ภายใน "จิตวิญญาณ" อันถือได้ว่าเป็นบุคคลผู้มีคุณสมบัติเป็นที่พึงประสงค์ของการศึกษาคือ "ความเป็นผู้จริง" หากสิ่งทีกล่าวกันว่า "ความรู้คือสิ่งซึ่งอยู่ในตำรา" ไม่ และการรู้อย่างถึงพื้นฐานก็น่าจะหมายความว่าคือ "การรู้คนด้วยกันเอง" และนำไปสู่การเข้าใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอย่างแท้จริง หรือเข้าใจความรู้สึกที่เรียกกันว่า "เอาใจเขาใส่ใจเรา" ได้อย่างเป็นธรรมชาติในจิตใจ ทำให้บังเกิด "ศิลป์ในการใช้ประโยชน์และการถ่ายทอดวิชาความรู้ได้อย่างเหมาะสมและเป็นผลดี" อย่างแท้จริง

คงได้กล่าวไว้แล้วว่า สภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็น เอกวัตถุและเป็นสภาพแวดล้อม มีอิทธิพลทำให้บังเกิดผลต่อจิตใจและความศรัทธาในมนุษย์ บรรยากาศต่าง ๆ ซึ่งชีวิตมนุษย์มีการสัมผัสอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน จึงเป็นสิ่งที่มิผลต่อการศึกษาย่างสำคัญ

เมื่อกล่าวถึง "บรรยากาศซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อชีวิตและจิตใจ" น่าจะหมายถึงบรรยากาศธรรมชาติทั้งในค่านิยมประเทศและในทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะมีการสัมผัสภายในกระแสชีวิตประจำวัน เนื่องจากเป็นสัจธรรมพื้นฐานของชีวิต อันเป็นสิ่งที่ธรรมชาติใฝ่หามาหานับตั้งแต่การเกิดและมีการสืบทอดตลอดมา กับอีกด้านหนึ่ง ได้แก่บรรยากาศของสังคมมนุษย์เอง และหากคิดให้ลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง จะพบกับประเด็นที่สาม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งขึ้นไปอีก นั่นก็คือ การเปลี่ยนแปลงและความเป็นมาอย่างต่อเนื่องกันและกันในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันของทั้งสองแนวทาง

หากพิจารณาถึงสาระของการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นมาแล้วอย่างต่อเนื่องในอดีตที่ผ่านมา บรรยากาศธรรมชาติทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศซึ่งเป็นพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่น ย่อมมีส่วนกำหนดพื้นฐานจิตใจและความเชื่อที่รองรับลักษณะทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ทำให้แต่ละชุมชน ต่างก็มีเอกลักษณ์ทั้งในด้านความคิดความเชื่อและในด้านรูปวัตถุเป็นของตนเอง

ในยุคปัจจุบัน น่าจะทำให้เห็นภาพได้เด่นชัดพอสมควรว่า มนุษย์เรา ซึ่งได้มีการตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุซึ่งมนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาเอง ได้ทำให้สูญเสียองค์ประกอบสำคัญและทรงคุณค่าภายในพื้นฐานชีวิตตนเองไปแล้วอย่างมากมาย

และส่วนนี้ก็เป็นสิ่งซึ่งมีอิทธิพลกำหนดการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศทางสังคมให้มีการมุ่งทำลายยิ่ง ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ การกอบโกยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ โดยนำเอาเหตุผลในระดับผิวมาเป็นข้ออ้างว่า "เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ" ก็ยิ่งทำให้บังเกิดภาวะ "การไถ่ปลงเพื่อมาเพิ่มส่วนผิว แต่ต้องสูญเสียพื้นฐานแท้ของตนเองยิ่ง ๆ ขึ้นไป"

คงได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ๆ ว่า มนุษย์เป็นสิ่งที่มีร่างกาย มีชีวิต และมีจิตใจ ความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นจาก

การสัมผัสทางประสาทของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นการผ่านผิวหนังอันเป็นรูปวัตถุ หรือผ่านกระแสแสงและเสียง ซึ่งเป็นพลังงาน หากได้จับดินลงเพียงแค่มือ หากมีการนำไปสู่ความรู้สึกได้ในจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับพลัง จากสิ่งแวดล้อมซึ่งปรากฏให้สัมผัสได้ในอดีต เป็นเงื่อนไขตั้งสมอยู่แล้ว จึงทำให้มีผลกระทบเพิ่มเติม ลบล้าง และเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสิ่งซึ่งมีอยู่แล้ว และยังคงส่งผลให้เกิดแรงผลักดันสะท้อนกลับออกมาเพื่อใช้ประโยชน์ อีกโสดหนึ่งด้วย ดังที่เรียกกันว่า "ผลจากแรงคลใจ"

หากจิตใจมนุษย์มีพื้นฐานที่เบาบางด้วยเงื่อนไขแฝงอยู่ภายใน ผลสะท้อนจากแรงคลใจจะปรากฏออกมา เป็นภาวะที่มีอิสระเสรี สามารถคิดและกระทำการได้อย่างผู้รู้ เหตุผลอันแท้จริง และเมื่อมีอุปสรรคมาขวาง กัน จะสามารถปรับความคิดให้มุ่งสู่แนวทางซึ่งสามารถผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนซึ่งมีความหลากหลายด้วยภาวะที่แฝงอยู่ภายในจิตใจ ให้เป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ ด้วยคุณภาพ เพื่อความมีคุณภาพอันแท้จริงของสังคม และนำไปสู่การพัฒนาอาชีพที่ดี ทำให้การเศรษฐกิจได้รับ ผลเจริญก้าวหน้าอย่างจริงจัง และยังไม่เพียงเท่านั้น หากส่งผลสะท้อนกลับมาพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น จาก สภาพแวดล้อมของสังคมที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกัน จึงมีลักษณะเสมือนเป็นวัฏจักรหรือวงจรของการเปลี่ยนแปลง

แรงคลใจลักษณะเดียวกัน ที่ส่งมากระทบ ทำให้ต่างบุคคล อาจมีการแสดงออกต่างทิศทางกัน ดังเช่น อาจทำให้คนหนึ่งคิดกระทำดี แต่อีกคนหนึ่งคิดกระทำชั่ว ดังนั้น ผลจากแรงคลใจจะเป็นเช่นใด จึงขึ้นอยู่กับสิ่ง ซึ่งแฝงไว้ในพื้นฐานจิตใจตนเองของแต่ละบุคคล ดังที่หลักพุทธธรรมได้ชี้ไว้ว่า "กรรมะเท่านั้น เป็นสิ่งซึ่งอยู่ในตนเอง" และ "ภาวะแห่งกรรมของแต่ละคน เป็นสิ่งซึ่งไม่เหมือนกัน"

เรามักได้ยินการกล่าวเสมอ ๆ ว่า "เสรีภาพเป็นสิ่งปรารถนาของความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง" เนื่องจาก พลังรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งแฝงอยู่ภายในพื้นฐานของจิตใจ เป็นสิ่งกำหนดความคิดให้มีการจำกัดทิศทางและรูปแบบ ไม่ว่าจะมุ่งไปสู่การคิดการกระทำที่ดีหรือความชั่ว หากมีการมุ่งกระทำความคิดเป็นผล ก็เป็นผลซึ่งถูกจำกัดไว้ด้วยรูปแบบที่อยู่ภายใน ทำให้ผลการกระทำเป็นเพียงส่วนผิว หากสิ่งซึ่งอยู่ภายนอกและมีการสนองตอบ ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ผู้คิดผู้กระทำจะไม่สามารถปรับความคิดตนเองให้บังเกิดความเหมาะสมและรักษา ผลดีไว้ได้ ดังนั้นหากปรารถนาให้มีการลงได้อย่างถึงแก่นแท้ และตอบสนองได้ทุกรูปแบบ โดยรักษาความดีให้ ปรากฏเป็นผลได้อย่างมั่นคง ก็น่าจะได้แก่การชำระล้างสิ่งซึ่งเป็นเงื่อนไขภายในจิตใจให้บังเกิดความเบา บางลงไปทุกที และเชื่อว่าผลเช่นนั้น น่าจะบังเกิดจากการจัดการศึกษาที่มุ่งสู่ผลได้อย่างแท้จริง

การสอนด้วยรูปแบบที่เรียกกันว่า "วิถีทางเดียว" และเน้นสิ่งซึ่งอยู่ภายนอก อย่างมุ่งทิศทางเข้าไปสู่ภายใน หรือที่เรียกกันว่า "ยึดเยียด" จึงส่งผลให้สิ่งซึ่งแฝงอยู่ภายในบังเกิดความเหนียวแน่น และเพิ่มพูนพลัง แฝงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ดังเช่นที่เรียกกันว่า "ตัวกูของกู" และทำให้จิตขาดเสรีภาพยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือ การสูญเสีย "ภูมิปัญญา" ภายในตนเอง ภาวะเช่นนี้ ทำให้บุคคลตกอยู่ในสภาพที่ "ไม่สามารถปรับความคิดได้อย่างคล่องตัว"

ชีวิตมนุษย์ผู้ใดมิมีโอกาสเติบโตขึ้นมาท่ามกลางสภาพแวดล้อมซึ่งมีธรรมชาติ เป็นผู้อยู่อย่างต่อเนื่องกัน

ย่อมมีผลทำให้พื้นฐานตนเองปลอดภัยยิ่งขึ้นด้วยธรรมใดมากเพียงนั้น และหากมีความเบาบางด้วยพลังแฝงภายในพื้นฐานจิตใจได้มากเพียงใด การรู้เท่าทันต่อพิษภัยจากรูปวัตถุที่ปรากฏอยู่นอกกาย ก็จะมีขึ้นเป็นเงาตามตัว

การศึกษาเล่าเรียนที่มีการเน้นรูปแบบของเทคโนโลยี และเน้นรูปแบบการเรียนการสอนภายในสถาบัน ซึ่งมีรูปแบบเป็นทางการ ไม่ว่าจะเรียนหรือมหาวิทยาลัย หรือสถานฝึกอบรมรูปแบบอื่นใดก็ตาม ล้วนแล้วเป็นสิ่งซึ่งทำให้ได้มาในคำที่นำไปใช้เป็นเครื่องมือ แต่ส่งผลสะท้อนทำให้ผู้เรียน รับผิดชอบต่อพิษภัยจากรูปแบบของวัตถุนานาชนิด เข้าไปสร้างพลังครอบงำ หรือพลังแฝงภายในจิตใจอย่างต่อเนื่องกัน

แต่ถ้าหากครูผู้สอน มีสภาพจิตใจที่สามารถรู้ได้เท่าทัน ย่อมสามารถใช้ศิลป์และการปรับความคิดให้มีการปรับวิธีการสอน เพื่อป้องกันแทรกแซงของพลังแฝงได้ภายในตัว ส่วนผู้ไม่สามารถรู้ได้เท่าทันนั้น มักมีการแยกการสอนหรือการถ่ายทอดสิ่งซึ่งเป็นรูปวัตถุ กับสิ่งซึ่งเป็นนามธรรม ออกไปจากกันและกัน และมีการกำหนดการสอนสิ่งซึ่งเป็นนามธรรมไว้ด้วยวิธีการที่น่าเอารูปวัตถุมาใช้เป็นเครื่องมือ ทำให้ประสบกับความล้มเหลว เพราะแทนที่จะได้ผลตามเจตนารมณ์ กลับส่งผลไปสู่การยึดติดรูปแบบของสิ่งซึ่งเป็นวิธีการ

อนึ่ง เมื่อมีบทความหรือการบรรยายที่กล่าวถึงเรื่องราวสาระของคำที่เป็นนามธรรม มักมีเสียงสะท้อนในเชิงวิจารณ์กลับมาเป็นครั้งคราวว่า ไม่เห็นมีการบอกเลยว่า ในคำรูปธรรมนั้นควรกระทำอย่างไร

คำปรารภเช่นนี้ หากมองได้ถึงระดับลึก จะพบกับสภาพในแนวทางเดียวกัน นั่นคือ การมองสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นนามธรรมในคำที่เป็นรูปวัตถุ แม้มีการบอกว่า ในคำรูปธรรมควรทำอย่างไร แท้จริงแล้วก็คือสภาพของ "การจับมือทำ" เพราะสิ่งซึ่งเป็นนามธรรมที่แท้จริงนั้น อยู่ที่บุคคลผู้มองเอง และแสดงออกให้เห็นได้ว่าตนเองสามารถแปรสภาพได้ด้วยความคิดตนเอง หากใช้การร้องไห้บุคคลอื่น เป็นผู้ช่วยคิดและช่วยกระทำที่ไม่

ภายในกระแสสังขารของการสืบทอดเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ธรรมชาติได้มอบกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จากภาวะซึ่งเป็นเด็กไปเป็นผู้ใหญ่ ทั้งภายในบุคคลและภายในชุมชน กับอีกหลักการหนึ่งซึ่งได้แก่การอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ความคิดและพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งปรากฏจากแต่ละบุคคล จำเป็นต้องมีการปรับเข้าหากันได้อย่างเหมาะสม

ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดหน้าที่ในการให้การฝึกอบรมอย่างมีเหตุมีผลแก่ผู้เยาว์ จึงเป็นผู้ที่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติในการ "อ่านอุปนิสัยใจคอและความรู้สึกนึกคิดในระดับพื้นฐานและเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของผู้เยาว์กว่าได้อย่างถูกต้องและด้วยความเข้าใจดี"

กับอีกหลักการหนึ่งซึ่งมีการกล่าวถึงเป็นครั้งคราวว่า "ทุกสิ่งทุกอย่าง ต่างก็มีทั้งด้านเสียและด้านดี" ซึ่งแท้จริงแล้ว ด้านดีและด้านเสียของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีมนุษย์เป็นผู้มองนั้น อยู่ที่คุณภาพจิตใจของบุคคลผู้มองนั่นเอง ดังเช่น กลิ่นเหม็นและกลิ่นหอมของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่มีกลิ่นย่อมเป็นสิ่งมีแต่เพียงกลิ่น ส่วนความหอม ความเหม็น หากได้อยู่ที่สิ่งของไม่ หากอยู่ที่บุคคลผู้ได้กลิ่นนั่นเอง

ผู้ใหญ่จำเป็นต้องมีความสามารถในการมองการแสดงออกของผู้เยาว์ได้ลึกซึ้ง และถึงแก่นแท้ของสิ่งที่มีนั้นแล้ว ตนเองก็จะแปรสภาพไปเป็นผู้ทำลายคุณค่าของผู้เยาว์ด้วยภาวะการรู้ไม่เท่าทันในตนเอง และทำลายทรัพย์สินอันล้ำค่าของสังคมอย่างน่าเสียดาย

การศึกษาที่สามารถส่งผลให้มนุษย์มีการหยุดจิตใจซึ่งเอาแต่มุ่งทิศทางไปสู่ข้างหน้า และมีการหวนกลับมาคิดทบทวนความเป็นมาในอดีตของชีวิตและเชื้อชาติเผ่าพันธุ์อื่น เป็นพื้นฐานแท้ของตนเอง เพื่อการเข้าใจและยอมรับสภาพความจริงได้อย่างสม่ำเสมอ เป็นนิสัยธรรมชาติ ย่อมถือได้ว่า เป็นการสร้างสติและภูมิปัญญาภายในพื้นฐาน และนำชีวิตไปสู่การสร้างสรรคและพัฒนาที่แท้จริง ทั้งแก่แต่ละบุคคลและแก่ชุมชน

ภายในระบบและกระบวนการศึกษาเพื่อทบทวนตนเอง เพื่อการได้ผลอย่างแท้จริง จำเป็นที่จะต้องให้มีบรรยากาศแบบ "สองทิศทาง" เพื่อก่อให้เกิดแรงคลใจ และส่งผลพัฒนา "การเข้าถึงเหตุและผลอันแท้จริง" ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากการได้มีโอกาสคิดและวิเคราะห์ปัญหาจริงด้วยตนเอง และเป็นสนามฝึก "การปรับความคิดตนเองได้อย่างอิสระเสรีและมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น" ซึ่งภายใต้ภาวะนี้ ย่อมมีการเปิดจิตใจให้กว้างออกไป หรือปลดกระแสนพลังทางรูปวัตถุซึ่งแฝงอยู่ภายใน

อาทิเช่น การเรียนประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของเชื้อชาติเผ่าพันธุ์และของชุมชน ซึ่งแต่ละคนต่างก็มีส่วนร่วมเป็นสมาชิกโดยจิตใจและสายเลือด จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้มีการวิจารณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างอิสระเสรี และพูดกันไปถึงสิ่งซึ่งเป็นเหตุเป็นผลอันแท้จริง

อนึ่งควรมีการยับยั้งเอาผลศีลเสียที่ปรากฏเห็นได้ในปัจจุบัน มาวิเคราะห์และนำสืบกลับไปสู่อุบัติเพื่อการรู้อริยและยอมรับสภาพความจริงของสิ่งซึ่งเป็นปัญหาในปัจจุบันได้อย่างจริงจัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการพัฒนาที่มุ่งทิศทางไปสู่ "ภาวะการรู้ตนเอง" และ "ความมีจิตสำนึกกับผิชอบต่อชุมชนที่แต่ละคนอาศัยร่วมกันอยู่" ได้อย่างแท้จริง

บุคคลใดตกอยู่ในภาวะความประมาท ทำให้หลงตนลืมตัว จะมีนิสัยเอาแต่การคิดการมองมุ่งไปข้างหน้า ไม่สามารถหยุดจิตใจและหวนกลับมาพิจารณาทบทวนตนเองได้ บุคคลประเภทนี้ ชีวิตตนเองได้สูญเสียพื้นฐานที่แท้จริงไปแล้ว จึงเป็นผู้ที่ถูกธรรมชาติภายในตนเองกำหนดให้มีลักษณะของการทำลายอนาคต ทั้งของตนเองและของสังคมที่ตนอยู่ร่วมด้วยอย่างไม่รู้สึกรู้สึ

และในมุมมอง ระบบการศึกษาที่เน้นอยู่กับการสร้างบรรยากาศและพลัง กำหนดให้จิตใจคนมุ่งไปข้างหน้า แต่เพียงทิศทางเดียว ซึ่งสามารถเห็นกันได้ในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นระบบภายในสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนอย่างมีรูปแบบเป็นทางการ หรือระบบสังคมทั่ว ๆ ไป ซึ่งก็มีการสร้างบรรยากาศไว้ให้มีอิทธิพลต่อการศึกษาก่อประชาชน โดยเน้นการโฆษณาเทคโนโลยีที่มุ่งอยู่กับความทันสมัย หรือการเปลี่ยนแปลงรูปวัตถุให้บังเกิดภาวะของการครอบงำยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นการเพิ่มพูนภาวะของการยึดติดขึ้นแก่จิตใจของคนทั่วไป

กระแสนี้กำลังกล่าวได้ที่มีการถูกลามจากเยาวชนในอดีตซึ่งบัดนี้เข้าสู่วัยของความเป็นผู้ใหญ่ มีการชักจูงเยาวชนรุ่นหลัง ๆ ให้เดินรอยตาม ถือเป็นการผลิตเหยื่อคือเยาวชน ให้สิ่งซึ่งมนุษย์ได้ประดิษฐ์ขึ้นไว้ได้มีโอกาสกลืนกินจิตใจ และเป็นการผลิตคนในประเภทหลงตนลืมตัว

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ภายในกระแสการสืบทอดมนุษยชาตินั้น ในมุมหนึ่งก็มีผู้ใหญ่ เป็นฝ่ายถืออำนาจและกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และ "ผู้ใหญ่" ในที่นี้ก็หาใช่หมายถึงแต่เพียงผู้ซึ่งใหญ่กว่าด้วยวัยและชีวิต หากหมายถึงผู้ใหญ่ด้วยอำนาจในการบริหารและการจัดการ ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความหมายต่อการแก้ไขปัญหา

ซึ่งสภาพที่สามารถเห็นได้ในปัจจุบัน หากสามารถมองได้ถึงระดับลึกจะพบว่า ผู้ใหญ่ในความหมายดังกล่าว มีการถูกแปรเปลี่ยนไปเป็นฝ่ายถ่ายทอดกระแสปัญหาต่าง ๆ ดังที่เรียกกันว่า "วัฏถุนิยม" อย่างปราศจากการรู้สึกตัว

การจะหยุดทิศทางของกระแสซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเป็นวัฏจักร เพื่อให้วิถีทางได้หวนกลับมามุ่งสู่การฟื้นฟูพื้นฐานแท้ที่ไ้สูญเสียไปให้กลับคืนมา และพัฒนาความเจริญอย่างมั่นคงอยู่บนฐานของการพึ่งพาตนเองอย่างมีรากเหง้าที่แท้จริง น่าจะมองเป้าหมายการแก้ปัญหาทั้งในค่านิยมโครงสร้างของระบบและในค่านิยมบุคคล ซึ่งต่างก็มีส่วนสร้างปัญหาาร่วมกัน และไม่ควรยึดติดอยู่กับทิศทางว่า จะแก้สิ่งใดก่อนสิ่งใดหลัง เพียงแต่ละคนมีการปรับปรุงตนเองให้สามารถมองได้ทั้งสองทิศทางอย่างคล่องตัวและอิสระเสรี

เนื่องจาก แนวคิดของแต่ละคนซึ่งมีรากเหง้ามุ่งนิยม "วัฏถุนสำเร็จรูป" ใ้ทำให้ผู้ใหญ่ ผู้ถืออำนาจไว้เหนือผู้เยาว์ ไม่ว่าจะ เป็นอำนาจในด้านการมีเงิน มีวัตถุ มีโอกาสบริหารและการปกครอง หรือแม้แต่อำนาจในค่านิยมวัฒนธรรมซึ่งมีการสืบทอดกันมา มีการปล่อยทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามกระแสที่มุ่งทำลายคุณภาพที่แท้จริงของผู้เยาว์และประชาชนทั่วไป

โอกาสที่จะให้กลุ่มคนในระดับผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของบรรยากาศธรรมชาติ ทั้งในค่านิยมศาสตร์และภูมิประเทศ เพื่อหวังผลสะท้อนกลับมาพัฒนาภูมิปัญญาของเยาวชน คงจะต้องอาศัยกลุ่มคนทั่วไปและเยาวชนเอง ซึ่งมีชีวิตสัมผัสและได้รับการอบรมด้วยบรรยากาศในระดับพื้นดินซึ่งยังพอรู้ได้ลึกซึ้งถึงหลักสัจธรรม ได้ร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อหวังว่า หลังคนส่วนใหญ่และเป็นพื้นฐานสังคม จะส่งผลสะท้อนทำให้กลุ่มบุคคลผู้ถืออำนาจเหนือ ได้มีการปรับตัวเอง และสืบทอดไปถึงการปรับระบบและโครงสร้างในการบริหารตลอดจนการจัดการ

การได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศธรรมชาติด้วยวิถีชีวิตจริงอย่างต่อเนื่องกัน ย่อมบังเกิดผลพัฒนาจิตใจให้กลุ่มลึกยิ่งขึ้นด้วยภูมิปัญญาและสูงยิ่งขึ้นด้วยคุณภาพที่แท้จริง ยิ่งไปกว่านั้นการได้รับผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ จะยิ่งช่วยส่งเสริมให้พลังในการพัฒนาจิตใจตนเอง เข้าถึงส่วนลึกอย่างถึงรากถึงโคน

งานอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งมีภาวะเป็นพื้นฐาน สืบทอดมาถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งส่งผลสะท้อนกลับมาพัฒนาจริยธรรมแก่ปฏิบัติจริงได้อย่างลึกซึ้ง ผู้ที่ให้ความสนใจแก่การคิดพิจารณา และลงมือปฏิบัติอย่างกล้าเผชิญกับปัญหาจริงในงานอนุรักษ์ จึงมีความหวังที่จะได้รับการพัฒนาจริยธรรม ให้เพิ่มพูนขึ้นมาจากส่วนลึกของจิตใจตนเอง

จริยธรรมในความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น มีภาวะเป็นนามธรรม และมีอยู่แล้วอย่างเป็นธรรมชาติภายในส่วนลึกของจิตใจแต่ละคน หากได้มีโอกาสสัมผัสกับสิ่งทั้งหลายซึ่งเข้ามากระทบกับชีวิตและร่างกาย ผลกระทบต่อจิตใจจะทำให้บังเกิดพลัง และแสดงออกด้วยรูปลักษณะที่เรียกกันว่า "ความมีจิตสำนึกรับผิดชอบ ต่อเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม" หากพลังอันมีอยู่อย่างเป็นธรรมชาติดังกล่าว ปราศจากการถูกรอปรองไว้ด้วยอิทธิพลจากภายนอกซึ่งเป็นมลพิษเข้ามาแฝงไว้ในจิตใจอยู่ก่อนการณ

ในเมื่อมนุษย์ ถือกำเนิดมาโดยมีร่างกายและมีชีวิตซึ่งเป็นรูปวัตถุ ย่อมมีการมุ่งพัฒนารูปวัตถุไว้เพื่อสนองความต้องการของตนเองเป็นธรรมดา แต่ถ้าหากมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจของรูปวัตถุที่ตนเกี่ยวข้อง ทำ

ให้บังเกิดภาวะ"ยี่ภมน์ถ้อมัน" หรือ "ตัวกูของกู" บ่อมทำให้มีการมุ่งสร้างวัตถุบนฐานอำนาจดังกล่าว โดยปราศจากการถูกควบคุมโดย สังขริยธรรม เช่นที่กล่าวกันว่า "ปราศจากความพอดีด้วยเหตุและผลอันแท้จริง" และขาดจิตสำนึกที่ตระหนักได้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์อันเป็นสิ่งซึ่งอยู่ในระดับที่ลุ่มลึกกว่า และควรใช้ เป็นพื้นฐานสำคัญ

การคิดการกระทำ เพื่อสร้างวัตถุ จึงตกอยู่ที่ภาวะซึ่งมี"ความลุ่มหลงมัวเมา"เป็นเหตุ และทำให้เข้าใจว่า"การสร้างวัตถุคือการพัฒนา" ผลสะท้อนที่รออยู่เบื้องหน้าให้มนุษย์ได้รับเป็นสิ่งตอบแทนก็คือ พลังซึ่งส่ง ผลกลับมาทำลายตนเองและเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ให้ประสบกับความหายนะอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การอนุรักษ์ที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องมี"จริยธรรม"เป็นพื้นฐานจิตใจ และบุคคลใดให้ความสนใจในการคิด พิจารณา ตลอดจนลงมือปฏิบัติงานอนุรักษ์ด้วยตนเองอย่างจริงจัง บ่อมมีหวังได้รับพลังจริยธรรมเพิ่มพูนขึ้นมา จากส่วนลึกภายในจิตใจ

งานอนุรักษ์ธรรมชาติ และสืบทอดไปถึงงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน หากได้มีการคิดโดยสมองและปฏิบัติโดยมือและเท้าทั้งสองข้าง รวมทั้งชีวิตจิตใจ ซึ่งธรรมชาติได้มอบ ให้มาพร้อม ๆ กับการกำเนิด และปฏิบัติการแก้ปัญหาด้วยการต่อสู้อย่างรู้ลึกทำทหาย เพื่อการเรียนรู้จากปัญหาจริง บ่อมส่งผลตอบสนองให้ไคมาซึ่งพื้นฐานของการทบทวนตนเอง และได้มาซึ่งความเป็นผู้รู้จริง

ส่วนงานพัฒนานั้น เป็นการปฏิบัติซึ่งมีการรู้จริง เกี่ยวกับการอนุรักษ์เป็นพื้นฐาน แต่มุ่งทิศทางไปสู่การ ข้างหน้า เพื่อให้ไคมาซึ่งการเรียนรู้เพิ่มเติม และในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการผลิตรูปวัตถุสำหรับสนองตอบความ ต้องการแก่ชีวิตมนุษย์เอง

เราจะเรียกสิ่งซึ่งมนุษย์ผลิตออกมาเป็นรูปวัตถุว่า เป็นผลของการพัฒนาไคอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อ มนุษย์เองเป็นผู้ผลิตซึ่งมีจริยธรรมเป็นพื้นฐานภายในจิตใจ ทำให้ตระหนักได้ถึงหลักความจริง หากใ้การมุ่งมองไปสู่ การสร้างวัตถุแต่เพียงค่านเดียวแล้วก็กล่าวว่า"นี่คือการพัฒนา"ไม่

มนุษย์ เป็นกลุ่มหนึ่งของชีวิตซึ่งถือกำเนิดมาโดยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีชีวิตชีวาของธรรมชาติ และ มีการสืบทอดเชื้อชาติเผ่าพันธุ์สืบทอดกันมาอย่างพึ่งพาอาศัยกันและกันกับธรรมชาติและกับมนุษย์ด้วยกันเอง และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์เอง ก็เป็นสิ่งที่มิกระแสวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานทำให้ทุกชีวิต มีการประสานกัน และกันไคณที่จิตใจ ทำให้สังคมบังเกิดสานติสุขอันเป็นสิ่งพึงปรารถนาของทุก ๆ คน

หน้าที่พื้นฐานของแต่ละคนที่เกิดมา และหวังการพัฒนาตนเองอย่างอิสระเสรีให้เจริญก้าวหน้าไปไคอย่าง มั่นคงถาวร จึงน่าจะได้แก่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างถึงจิตสำนึก อันถือเป็นพื้นฐานแท้ที่รองรับตนเอง .

.....
บทความนี้ เขียนให้แกหนังสือที่ระลึกฉบับพิ ศษครบรอบทศวรรษของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ในวันที่ 5 กันยายน 2531